Değerler Eğitimi Dergisi
Cilt 10, No. 24, 127-146, Aralık 2012
© Değerler Eğitimi Merkezi

İlahiyat Fakültelerinin Yaygın Din Eğitimi Yeterlikleri: Eğitim-Öğretim Alanı

Mehmet KORKMAZ*

Özet- Ülkemiz yükseköğretim sistemi içinde yer alan İlahiyat Fakülteleri önemli işlevlere sahiptir. Dinle ilgili konularda bilimsel araştırma yapma, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaç duyduğu din eğitimi öğretmeni ihtiyacını karşılama, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çeşitli görevler için ihtiyaç duyduğu eleman (müftü, vaiz, din hizmetleri uzmanı, eğitim merkezi öğretmeni, imam, Kur'an kursu öğreticisi vb.) ihtiyacını karşılama bunlardan bazılarıdır.

1997 yılında ülkemizdeki öğretmen yetiştirme sisteminde önemli bir değişiklik olmuştur. Bu değişiklik İlahiyat Fakülteleri ni de etkilemiştir. Bu süreçte fakültelerde genel bir ilahiyat eğitimi vermeye yönelik olarak "İlahiyat Lisans Programı" adıyla yeni bir program uygulamaya konulmuştur. Bu programın, amaçlarının neler olduğu, hangi mesleklere, hangi niteliklere sahip elamanlar yetiştirdiği belirsizdir. Bu belirsizlik fakültelerdeki uygulama süreçlerini, dolayısıyla bu programdan yetişen kişilerin niteliğini de etkilemektedir. Bu belirsizliğin aşılabilmesi için İlahiyat Fakültelerinin ve bu fakülteyi bitirecek kişilerin sahip olmaları gereken yeterliklerin neler olduğunun belirlenmesi önemli bir ihtiyaçtır. Bu çalışmada yaygın din eğitimi alanında görev yapacak olan İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin sahip olmaları gereken eğitim-öğretim yeterliklerinin neler olabileceği ortaya konulmuştur.

*Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı,
E-posta: mkorkmaz@erciyes.edu.tr

Anahtar Kelimeler- İlahiyat Fakültesi, Yaygın Din Eğitimi, Yeterlik, Eğitim-Öğretim Yeterlikleri

Giriş

Ülkemiz yükseköğretim sistemi içerisinde faaliyet göstermekte olan kurumlardan birisi de İlahiyat Fakülteleridir. Gerek amaçları gerekse işlevleri bakımından ülkemize özgü bir nitelik taşıyan İlahiyat Fakültelerinin mazisi oldukça yenidir. Bununla birlikte, bu kurumların Osmanlı dönemindeki eğitim kurumlarından devraldıkları işlevler de söz konusudur.

Osmanlı'da medrese, birçok mesleğe eleman yetiştiren bir eğitim kurumu olma özelliği taşıyordu. Nitekim medreseyi bitirenler devletin pek çok kademesinde görev alabildikleri gibi, örgün ve yaygın eğitim alanında da görev yapabiliyorlardı (Zengin, 2002: 38, 88). Tanzimat'la birlikte ülkede ilköğretimden üniversiteye yeni eğitim kurumları da açılmaya başlandı. Bu kurumlardan birisi de 1870 yılında açılan Dar'ul Fünûn'du. Üniversite düzeyindeki bu kurumda 1900 yılında "Ulum'i Aliye-i Diniyye" adlı bir şube oluşturuldu (Mehmedoğlu, 2001: 212-215; Zengin, 2009: 87-89). Kimi akademisyenlere göre, açılma mantığı, program yapısı, eğitim sistemi içindeki yeri vb. açısından bu kurum, ülkemizdeki İlahiyat Fakültelerinin ilk örneği olarak kabul edilebilir (Ayhan, 1999, 356).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 3 Mart 1924 tarihinde "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ilan edilerek, ülkenin ihtiyaç duyduğu "yüksek din mütehassıslarını yetiştirmek" amacıyla Dar'ul Fünûn'da bir İlahiyat Fakültesinin, "din hizmetleri ile ilgili görevleri yerine getirebilecek memurları yetiştirmek" gayesiyle de İmam Hatip Mekteplerinin açılması kararlaştırıldı (Aydın, 2005: 52-60). Bu gelişmelere paralel olarak birkaç ay sonra medreseler kapatıldı (Ayhan, 1999, 29).

1924 yılında eğitim faaliyetine başlayan "İlahiyat Fakültesi"nin Cumhuriyeti kuran irade tarafından bir ihtiyaç olarak görülmesi önemli bir gelişmeydi. "Yüksek din mütehassıslarını yetiştirmek" gayesiyle faaliyete başlayan bu kurumun mezunları, sayıları çok az da olsa, öğretmen de olabiliyorlardı. Dolayısıyla bu kurumun "din araştırmacısı yetiştirme" temel fonksiyonuna ilave olarak, örgün ve yaygın din eğitimi alanına öğretmen/eğitimci yetiştirme gibi bir işlevi de söz konusuydu. Ne var ki, örgün eğitim alanından (okullardan) din eğitimi uygulamalarının kaldırılması ve bu fakültenin mezunlarının istihdam alanlarının kalmaması gibi faktörlerin de etkisiyle, bu kurumun eğitim faaliyeti 8 yıl sonra sona erdi (Ayhan, 1999, 51). Bu gelişmelerden yaygın din eğitimi

alanı da önemli ölçüde etkilendi.

Din eğitimi-öğretimi uygulamalarının kesintiye uğradığı 15-20 yıl gibi bir fetret devrinin ardından, gelişen şartlar ve ihtiyaçların etkisiyle, 1949 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açıldı. Söz konusu kurumum amacı, "Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla memleketimizde de garptaki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesi kurulması…" şeklinde ifade edilmişti (Ayhan, 1999, 213). Buna göre, söz konusu kurumun "ilahiyat araştırmacısı" ve "mesleki bilgisi kuvvetli din adamı yetiştirme" gibi iki temel görevi bulunmaktaydı. Buradaki "mesleki bilgisi kuvvetli din adamı yetiştirme" ifadesinden söz konusu kişilerle kastedilenin, hem örgün hem de yaygın din eğitimcileri olduğu sonucu çıkarılabilir.

1959'dan itibaren açılan Yüksek İslam Enstitüleri ise, a) İmam-Hatip Okulları, İlköğretmen Okulları, orta ve dengi okullar için din eğitimi öğretmeni yetiştirme, b) Diyanet İşleri Teşkilatının çeşitli kademelerinde görev yapacak din görevlileri yetiştirme ve c) İslamî ilimler alanında araştırmalar yapma" gibi işlevler gördüler (Aydın, 2005, 147).

1971-72 eğitim- öğretim yılında, Atatürk Üniversitesi'nde açılan "İslâmî İlimler Fakültesi"nin işlevleri ve programları Yüksek İslâm Enstitülerinin ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ninkilerden çok farklı değildi (Aydın, 1995, 66). Yine bu kurum da ilahiyat araştırmacısı, din eğitimi öğretmeni ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çeşitli kademelerine eleman yetiştirme işlevine sahipti (Buyrukçu 2007, 103).

1982 yılında Yüksek İslam Enstitüleri ve Erzurum İslami İlimler Fakültesi, İlahiyat fakültelerine dönüştürülünce bu çok amaçlılık ve söz konusu işlevler İlahiyat Fakültelerine tevarüs etmiş oldu. Buraya kadar olan süreçte ismi geçen yüksek din öğretimi kurumları, çok defa bir birine benzeyen programlarla hem örgün, hem de yaygın din eğitimi alanı için öğretmenler/eğitimciler, din görevlileri, ilahiyat araştırmacıları vb. yetiştirdi (Aşıkoğlu, 2005, 7).

1997 yılında ülkemizdeki öğretmen yetiştirme sisteminde meydana gelen gelişmelere paralel olarak, İlahiyat Fakültelerinin programları a) İlahiyat Lisans Programı, b) "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı" olmak üzere ikiye ayrıldı. İlköğretime öğretmen yetiştirme fonksiyonu "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı"na devredildi.

İlahiyat Lisans Programı"nın içerisinden formasyon dersleri çıkarıldı. Bu program genel bir ilahiyat eğitimi verecek şekilde düzenlendi. Her ne kadar fakültelerde uygulamaya konulan programda yetiştirilecek olan ilahiyatçı;

Kültürel mirası değerlendirebilen,

Yaşanan hayatı yorumlayabilen,

Problemlere çözüm üretebilen

Olgulara Kur'an referanslı bakabilen

İlahiyat alanında temel bilgi, zihniyet ve yaklaşıma sahip,

Hayat boyu öğrenme alışkanlığı sergileyebilen kişi, olarak tanımlanmış ise de (YÖK, 1998, 43), bu kişinin hangi alanlarda, mesleklerde görev yapacağı, bu mesleklerin gerektirdiği niteliklerin neler olduğu vb. gibi hususlar ortaya konulmadı. Dolayısıyla bu programın işlevleri daha da bir belirsizleşti. 1997-1998 öğretim yılından itibaren, bu programla hangi mesleklere, ne tür elemanlar yetiştirildiği/yetiştirileceği açıklığa kavuşturulmadan İlahiyat Fakültelerinde tek tip bir program uygulanmaya devam edildi. Bu durum çeşitli platformlarda eleştirilse de (Aydın, 2003, 19-25; Öcal, 1998, 181; Aşıkoğlu, 2003, 93-94; Öcal, 2003, 62-68) sonraki zamanlarda da İlahiyat Fakültelerinin bahsi geçen bu programı ile ilgili yapısal bir değişikliğe gidilmedi.

2007-2008 öğretim yılına gelindiğinde, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Yükseköğretim Kurulu'nun 22.06.2007 tarihinde aldığı bir kararla ilahiyat lisans programının dışında, "Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Bölümü" adıyla 4 yıllık bir program uygulamaya konuldu. Bunun dışında İlahiyat Fakültelerinin programlarında yaygın din eğitimi alanıyla ilgili olarak dikkate değer bir gelişme yaşanmadı.

Bugün ülkemizdeki İlahiyat Fakültelerinin sayıları artmakta; bir yandan devlet üniversitelerine bağlı İlahiyat Fakültelerinin sayısı artarken, diğer yandan özel üniversitelere bağlı yeni İlahiyat Fakülteleri de eğitim-öğretime başlamaktadır. Ne var ki, bütün bu gelişmeler yaşanırken söz konusu fakültelerin (program, öğretim elemanı, öğrenci, donanım vb.) sorunları üzerine yeterince kafa yorulduğunu, akademik toplantı, bilimsel araştırma vb. çalışmaların yeterince yapıldığını söylemek oldukça güçtür. Dolayısıyla, söz konusu fakültelerin yukarıda belirtilen amaç ve işlevleri ne ölçüde yerine getirebildiğinin, programlarının bunları gerçekleştirmeye ne kadar müsait olduğunun araştırılması önemli bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaçtan hareketle, bu makaleye eğitim-öğretim alanı merke-

ze alınarak, İlahiyat Fakültelerinin öğrencilerine kazandırması gereken yaygın din eğitimi yeterliklerinin neler olabileceği konu edilmiştir. Söz konusu kişilerin sahip olmaları gereken "alan" ve "genel kültür" yeterliklerinin neler olacağı çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca, İlahiyat Ön Lisans Programı ve İlahiyat Lisans Tamamlama Programıyla kazandırılması gereken yeterlikler de bu çalışmanın sınırları dışındadır.

Kuramsal bir özellik taşıyan bu çalışmaya ilişkin veriler din eğitimi ve eğitim bilimleri alanına ilişkin literatür (kitap, tez, makale, bildiri, belge vb. kaynaklar) taranarak elde edilmiş, ortaya konulan yeterlikler, YÖK, MEB, DİB gibi kurumların belirlediği yeterlikler başta olmak üzere, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin yaygın din eğitimi alanında görev yapacakları mesleklerin özellikleri de dikkate alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır.

İlahiyat Fakülteleri ve Yeterlik Belirleme Çalışmaları

Eğitimle ilgili tüm çalışmalar insan için yapılmakta ve insan kaynağı üzerine gerçekleştirilmektedir. Bütün bu çalışmalardaki temel amaç daha nitelikli bir insan yetiştirmek, onun gelişimine, yaşamına katkıda bulunmaktadır. Konu meslek eğitimi hele de din/ilahiyat alanındaki mesleklerin eğitimi olunca, söz konusu mesleklerde görev yapacak olan kişilerin sahip olacağı nitelikler/yeterlikler daha da bir önem kazanmaktadır.

Yeterlik genel olarak "bir işi veya görevi kabul edilebilir bir düzeyde yerine getirebilmek için sahip olunması gereken özellikler bütünü" olarak tanımlanabilir (Bursalıoğlu, 1981:5). Bu bütünün içine bilgi, beceri, tutum, değer gibi özellikler girmektedir. Temel konumuzu oluşturan İlahiyat Fakülteleri dikkate alındığında yeterlik, bu programı başarı ile tamamlayan bir kişinin neleri bilebileceğini, neleri yapabileceğini ve nelere yetkin olacağını ifade eden bir kavram olarak açıklanabilir. Uzmanlaşma ve nitelikli iş gücünün öne çıktığı günümüzde diğer meslek ya da görev alanlarında olduğu gibi ilahiyat alanında da yeterlik belirleme ve bu yeterliklerin kazandırılması çalışmaları önemli hale gelmektedir.

Yeterlik belirleme, Belli bir meslek ya da alanda görev yapacak olan kişilerin, meslekleriyle ilgili görev ve sorumlulukları başarıyla yerine getirebilmeleri için, sahip olmaları gereken bilgi, beceri, tutum vb. özelliklerin neler olacağına karar verme sürecidir. Yeterlik belirleme çalışması bir defada gerçekleştirilen sonuçlanmış bir çalışma değildir. Bu çalışma teori ile uygulamanın birleştiği,

sürekli bir bilimsel çabayı gerektiren, oldukça güç ve karmaşık bir süreçtir. Yeterlik belirleme, döngüsel bir özellik arz eden yeterlik geliştirme sürecinin bir boyutu olarak da ifade edilebilir (Akyürek, 2005:190). Yeterlik belirleme aşamasında: a) meslekle ilgili literatürün incelenmesi, b) görev tanımlarının yapılması, c) iş analizlerinin yapılması, d) uzmanlardan oluşan çalışma gruplarından faydalanılması, e) daha önceden belirlenmiş yeterliliklerin konu alanıyla ilgili uzmanlarca değerlendirilmesi, f) meslekte çalışanların belirlenen yeterliklere ilişkin görüşlerinin alınması gibi çalışmalar yapılabilmektedir. Yeterlik belirleme süreciyle ilgili olarak yukarıda verilen her bir çalışmanın olumlu yönlerinin yanı sıra, sınırlılıkları da mevcuttur (Korkmaz, 2009: 4-5).

Bir mesleğe eleman yetiştiren kurumların yeterlik belirleme çalışması yapması, eğitim programlarını buna göre hazırlaması, uygulama-değerlendirme süreçlerini bu yeterlikler doğrultusunda gerçekleştirmesi önemlidir. Bu çerçevede örgün ve yaygın din eğitimi alanı başta olmak üzere çeşitli alanlara eleman; öğretmen, eğitimci, din görevlisi, araştırmacı yetiştiren İlahiyat Fakültelerinin de bu çalışmaları gerçekleştirmeleri önemli bir ihtiyaçtır. Zira bu yeterlikler açık bir şekilde ortaya konabilir, programlar buna göre hazırlanabilirse, öğrenciler fakülteyi, dersleri daha bilinçli tercih edebilirler. Mezuniyet sonrasında çalışmayı düşündükleri mesleklere ilişkin yeterlikleri fakültedeki eğitimleri sırasında fark edebilirler. Eğitim/öğrenme yaşantılarını buna göre düzenleyebilirler. Öğretim elamanları programları buna göre uygulayabilirler. Dolayısıyla öğrenciler söz konusu yeterlikleri önemli ölçüde kazanmış olarak, daha hazır bir şekilde meslek/çalışma hayatına başlayabilirler. Böylece onlar çeşitli araştırmalarda dile getirilen yeterlik sorunlarını da daha az yaşayabilirler (Onay, 2004: 416; Dam, 2004: 425-445; Öcal, 2004:58; Korkmaz, 2010b: 67-70) .

İlahiyat fakülteleriyle ilgili yeterlik belirleme çalışmalarının yapılmasının başka bir takım işlevleri ve katkıları da söz konusudur. Yeterlikler, fakültenin eğitim programlarının bir sistem bütünlüğü içinde geliştirilmesinde ve uygulanmasında, program amaç ve içeriklerinin, eğitim ortamlarının düzenlenmesinde, söz konusu programları yürütecek öğretim elemanlarının performanslarının değerlendirilmesinde, niteliklerinin geliştirilmesinde, fakültelerin performanslarının değerlendirilmesinde, ulusal ve uluslar arası akreditasyon çalışmalarının daha sağlıklı yapılmasında temel yol gösterici olarak işlev görebilir (Akyürek, 2005:178; Korkmaz, 2010a: 242). Ayrıca belirlenecek yeterlikler, İlahiyat Fakülteleri ile organik ilişki içinde olan İmam Hatip Liselerinin, İlahiyat Ön Lisans ve İLİTAM programlarının, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet içi

eğitim programlarının, ilahiyat alanındaki lisansüstü eğitim programlarının bir sistem bütünlüğü içerisinde geliştirilmesinde de önemli katkılar sağlayabilir. Zira bugün bu programlar arasında aşamalılık, süreklilik, kaynaşıklık vb. ilkeler açısından dikkate değer sorunlar olduğu söylenebilir.

Bugün İlahiyat Fakültelerinin programlarına bakıldığında öğrencilere kazandırılacak amaçların, derslerin içeriklerinin, uygulama-değerlendirme süreçlerine ilişkin ilke ve açıklamaların bulunmadığı ya da bunların yeterince açıklığa kavuşturulmadığı görülmektedir. Haliyle bunlar belli olmayınca, programlardaki derslerin amaçlarının, kredilerinin, yıllara/dönemlere göre düzenlenişinin neye göre yapıldığı da tartışmalı hale gelmektedir. Diğer taraftan bu belirsizlik, gerek zorunlu gerekse seçmeli derslerin içeriklerinin fakülteden fakülteye, hatta aynı fakülte içinde, derse giren öğretim elemanının inisiyatifine göre farklılaşmasına yol açabilmektedir. Bütün bunlar da ilahiyat eğitiminin kalitesini etkilemekte, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin daha nitelikli yetişmelerini de zorlaştırmaktadır.

Yukarıda sözü edilen bütün bu sorunların aşılmasında yeterlik belirleme çalışmalarının önemli bir rolü ve katkısı olabilir. Bu çalışma yapılırken, İlahiyat Fakültelerinin işlevleri, fakülte mezunlarının istihdam alanları, bu alanların özellikleri, paydaş kurumlar ve bu kurumların yaptığı yeterlik geliştirme çalışmaları da göz önünde bulundurulmalıdır. İlahiyat Fakültelerinin yeterlikleri belirlenirken özerinde önemle durulması ve çalışılması gereken yeterlik alanlarından birisi de yaygın din eğitimidir. Zira bu fakülteyi bitirenlerin önemli bir kısmı Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde, din hizmetleri ve yaygın din eğitimi alanında görev yapmaktadır.

İlahiyat Fakültesi Mezunlarının İstihdam Alanı Olarak Yaygın Din Eğitimi ve Özellikleri

Yaygın din eğitimi genel bir ifadelendirmeyle, "örgün din eğitimi dışında kalan formal din eğitimi uygulamaları" olarak tanımlanabilir. Yaygın din eğitimi etkinlikleri örgün eğitime hiç girmemiş, örgün eğitime devam eden veya bu eğitimin herhangi bir kademesinden ayrılmış ya da onu bitirmiş olan, farklı yaş gruplarındaki öğrencilere, örgün din eğitimine nazaran, daha kısa süreli programlar uygulanarak, çeşitli mekanlar ve kanallar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir (Aydın, 2005: 40-50; Tosun, 2005: 177-178).

Hayat boyu devam eden yaygın din eğitimi faaliyetlerinin kurumsal/resmi

olan ve olmayan boyutları söz konusudur. Ailede gerçekleştirilen din eğitimi etkinlikleri, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdikleri din eğitimi etkinlikleri, gazete, dergi, radyo, televizyon, internet gibi iletişim araçlarıyla gerçekleştirilen din eğitimi etkinlikleri yaygın din eğitiminin resmi/kurumsal olmayan kısmına girmektedir (Kaymakcan, 2003: 54-55). Resmi/kurumsal yaygın din eğitimi etkinlikleri ise, resmi bir kurum tarafından, planlı, programlı ve uzmanlar tarafından gerçekleştirilen etkinlikler olarak tanımlanabilir.

Ülkemizde resmi/kurumsal yaygın din eğitimi etkinlikleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, sözü edilen bu görevleri camilerde, Kur'an kurslarında, ceza evlerinde, çocuk esirgeme kurumlarında, hizmet içi eğitim kurslarında, aile irşat bürolarında, müftü, vaiz, din hizmetleri uzmanı, eğitim merkezi öğretmeni, imam, Kur'an kursu öğreticisi gibi personeller vasıtasıyla gerçekleştirmektedir (Kaymakcan, 2003: 55; Cebeci, 1996: 185-211; Öztürk, 2002: 28-44). Söz konusu personellerin önemli sayılabilecek bir kısmını da İlahiyat Fakültesi mezunları oluşturmaktadır.

Kurumsal olarak gerçekleştirilen örgün ve yaygın din eğitimi etkinlikleri bir bütünün iki parçasıdır. Uzmanlar nezaretinde, planlı-programlı olarak, bireylerde istendik yönde dinle ilgili davranış değişikliği meydana getirmeye yönelik süreçleri (planlama-uygulama-yönetme-değerlendirme vb.) içermesi bakımından her iki alan (örgün/yaygın) da mahiyet itibariyle ortak özelliklere sahiptir. Bununla birlikte, yaygın din eğitimi alanının örgün din eğitimi alanından farklılaştığı hususlar da söz konusudur. Hedef kitlesinin genişliği ve çeşitliliği, ortam, araç ve kanallarının çeşitliliği, zamanının ve programlarının esnekliği bu farklılıklardan bazılarıdır (Tosun, 1997: 222-229; Bulut, 1999: 113).

Örgün din eğitimi alanında çalışan bir İlahiyat Fakültesi mezunu, ilköğretim veya ortaöğretim gibi, benzer gelişim özelliklerine, yaş dönemlerine sahip bireylere öğretmenlik/eğiticilik yaparken, yaygın din eğitimi alanında çalışan bir İlahiyat Fakültesi mezunu, görev yaptığı mesleğe göre (vaiz-vaize, Kur'an kursu öğreticisi, imam vb.) çocukluktan gençliğe, yetişkinlikten yaşlılığa kadar çeşitlilik gösteren, toplumsal hayatta farklı roller üstlenen öğrenci gruplarına eğiticilik yapabilmektedir. Aynı şekilde onların hitap ettiği kitlelerin eğitim düzeyleri de farklılık gösterebilmektedir (Koç, 2005: 41-44; Kılavuz, 2005: 43; Ay, 2005: 20-22: Aydın, 2010: 212).

Örgün din eğitimi alanında çalışan bir ilahiyat mezunu neredeyse sadece sınıflarda bu görevi yerine getirirken, yaygın din eğitimi alanında çalışan bir ilahiyat mezunu ise; camide, Kur'an kurslarında, ceza evlerinde, yetiştirme

yurtlarında, huzur evlerinde, neredeyse hemen yerde bu görevi yapabilmekte, sadece dersler yoluyla değil, hutbe, vaaz, konferans, sohbet vb. yollarla da din eğitimi faaliyetini yürütebilmektedir. Haliyle gerçekleştirilen bütün bu etkinliklerin amaçları, konuları/içerikleri, öğretim yöntem, teknik, araç gereçleri vb. de farklılaşabilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, yaygın din eğitimciliği örgün din eğitimciliğine göre daha karmaşık süreçler içermekte, dolayısıyla pek çok konuda daha fazla bilgi ve beceriyi, mesleki yeterlikleri gerekli kılmaktadır (Ayhan, 1999: 267).

Yaygın Din Eğitimi Alanında Görev Alacak Olan İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlikleri

Yukarıda İlahiyat Fakültesi mezunlarının; müftülük, vaizlik, din hizmetleri uzmanlığı, eğitim merkezi öğretmenliği, imam hatiplik, Kur'an kursu öğreticiliği gibi görevlere atanabildikleri ifade edilmişti. Burada sözü edilen bu görevlerin/mesleklerin kendine has özellikleri, birbirlerinden ayrıldıkları noktalar olmakla birlikte, bütün hepsinde ortak olan hususun "yaygın din eğitimi" faaliyeti olduğu söylenebilir. Zira, müftüler, vaizler ve din hizmetleri uzmanları camilerde, kurslarda, eğitim merkezlerinde (ders, vaaz, sohbet, konferans vb.), eğitim merkezi öğretmenleri hizmet içi ve ihtisas eğitim merkezlerinde, Kur'an kursu öğreticileri kurslarda, imamlar camide (hutbe, vaaz, sohbet, cami dersleri, yaz kursları) temelde yaygın din eğitimi faaliyeti gerçekleştirmektedirler.

Yukarıda sözü edilen bu faaliyetleri gerçekleştirecek olan yaygın din eğitimcilerinin kimlere? Niçin? Neyi? Nasıl? Ne ile? Ne zaman? Ne kadar öğreteceklerini bilmeleri, muhataplarının dinle ilgili öğrenmelerine kılavuzluk yapmaları gerekmektedir (Tosun, 2000: 71). Buradaki sorular aynı zamanda eğitim-öğretim sürecinin temel sorularıdır. (Miarelet, 2001: 59). Dolayısıyla bunlar bir eğitimcinin sahip olması gereken temel yeterlik alanlarına da işaret etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yukarıda bahsi geçen mesleklerde görev yapacak olan/yapan kişiler için belirlemiş olduğu yeterliklere bakıldığında da "eğitim-öğretim yeterlikleri" başlığı altında özel bir bölüm açıldığı görülmektedir (DİB, 2005). Buradan da anlaşılacağı üzere, yukarıda sözü edilen mesleklerden her-

hangi birini ifa edecek olan bir ilahiyat mezununun, kişisel nitelikler/yeterlikler ve din hizmetlerinin yürütülmesi gibi başka bir takım yeterliklerin yanında, en temelde yaygın din eğitimi yeterliklerine sahip olması gerekmektedir. Bu yeterlikler bir şema halinde şöyle gösterilebilir.

Yaygın din eğitimi alanında eğiticilik rolü üstlenecek İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin olumlu kişilik özelliklerine sahip olmanın yanında üç temel alanda yeterlik sahibi olmaları gerektiği söylenebilir. Bunlar; "alan", "eğitim-öğretim" ve "genel kültür" yeterlikleridir. "Alan yeterlikleri" eğitime konu edilecek olan alanla yani dinle ilgili yeterliklerdir. Bu yeterlikler alanla (din) ilgili temel bilgileri, kavramları, ilkeleri, farklı görüş, kuram, yöntem, teknik, kaynak vb. içerir. İlahiyat fakültelerinin programlarında bulunan Kur'an-ı Kerim, tefsir, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf vb. konular din alanıyla ilgili yeterlikleri kazandırmaya yöneliktir ve bu alandaki ihtiyacı karşılamalıdır.

"Genel kültür yeterlikleri" alana ilişkin kavram, ilke, olay ve olguların açıklanmasında, disiplinler arası ilişkilerin kurulmasında, konuların güncelleştirilmesinde vs. gerekli olan bilgileri içerir. Dolayısıyla bunlar olay ve olguların felsefi, tarihsel, kültürel, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel vb. yönleriyle ilgili olabilir. İlahiyat fakültelerinin programlarında bulunan felsefe, psikoloji, sosyoloji, tarih, edebiyat vb. dersler genel kültürle ilgili yeterlikleri kazandırmaya yöneliktir.

"Eğitim-öğretim yeterlikleri" ise alanın yani dinin; kimlere? Niçin? Nasıl? Ne ile? Ne zaman? Ne kadar öğretileceğine ilişkin bilgi ve becerileri içerir. Bu üç alana ilişkin yeterlikler yaygın din eğitimi etkinliklerinin niteliğini ve başarısını belirler. "Alan" ve "genel kültür" yeterlikleri bu çalışmanın kapsamı dışında olduğundan burada sadece "eğitim-öğretim" yeterlikleri üzerinde durulacaktır. İster camide, ister kursta, ister eğitim merkezlerinde, isterse çeşitli toplantı mekanlarında gerçekleştirilsin yaygın din eğitimi etkinlikleri formal yani kasıtlı ve planlı etkinliklerdir. Dolayıyla bu etkinliklerin tesadüflere bırakılması söz konusu değildir. Bu etkinliklerin etkili olabilmesi için, belli ilkeler doğrultusunda planlanması, uygulanması, değerlendirilmesi gerekir. Bu etkinlikleri gerçekleştirecek olan yaygın din eğitimcisinin muhataplarını iyi tanıması, onlarla sağlıklı ilişkiler geliştirmesi, onların öğrenmelerine, sorunlarının çözümüne kılavuzluk

etmesi gerekir. Bu çerçevede yaygın din eğitimi alanının bütün bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, bu alanda görev alacak olan bir din eğitimcisinin sahip olması gereken eğitim-öğretim yeterlikleri; "muhatabı tanıma", "yaygın din eğitimini planlama", "yaygın din eğitimini düzenleme", "yaygın din eğitimini değerlendirme", "iletişim ve halkla ilişkiler", "dini danışmanlık ve rehberlik yapma" ve "mesleki gelişim" başlıkları/boyutları altında toplanabilir.

Yukarıdaki şemada temel başlıkları verilen bu yeterlik boyutlarının temel çerçeveleri aşağıda özet olarak ortaya konulmuştur.

a. Muhatabı Tanıma: Yaygın din eğitimi alanı öğrenen kitlesi açısından örgün din eğitimi alanına göre daha geniş ve çeşitlidir. Örneğin, camideki bir vaaz etkinliğinde veya Kur'an kurslarındaki bir derste hem çocuklar, hem ergenler, hem gençler, hem yetişkinler hem de yaşlılar aynı din eğitimi yaşantılarına muhatap olabilirler (Aydın, 2010: 212; Ay, 2005: 20-22; Koç, 2005: 41). Bütün bu grupların gelişim ve öğrenme özellikleri, ilgi, ihtiyaç, beklentileri, akademik özgeçmişleri, aile çevreleri, sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri, toplumsal hayattaki rolleri vb. farklıdır. Bu farklılıklar bilinmediği ve din eğitimi etkinlikleri buna göre düzenlenemediği takdirde beklenen etkili öğrenmeler gerçekleşmeyebilir. Dolayısıyla yaygın din eğitim alanında görev yapacak olan bir eğitimcinin muhataplarının dinle ilgili davranışları (bilgi, duygu, tutum, beceri vb.) kazanmalarına kılavuzluk edebilmesi için öncelikle muhataplarının bütün bu özelliklerini bilmesi gerekir. Bu bilgilerden bir kısmı, gelişim ve öğrenme psikolojisi, yetişkin psikolojisi gibi dersler vasıtasıyla fakültedeki eğitim süreçlerinde kazan(dır)ılabilir. Diğer bir kısmı ise meslek içinde bireyi/toplumu tanıma teknikleri gibi yollarla kazanılabilir. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, yaygın din eğitimcisi olacak bir ilahiyat mezununun fakültedeki eğitimi sırasında kazanması gereken temel yeterlik boyutlarından birisi muhataplarını tanımadır.

b- Yaygın Din Eğitimini Planlama: Yaygın din eğitimi etkinlikleri, mekan, zaman, hedef kitle, yöntem, vasıta vb. açısından çeşitlilik gösterir. Bütün bu unsurlar iyi planlanmayıp, tesadüflere bırakıldığı zaman hem hedeflere ulaşılamaz hem de zaman, kaynak, emek israfı olur (Yılmaz & Sümbül, 2003: 67). Dolayısıyla genel eğitimde olduğu gibi, yaygın din eğitimi sürecinde de belirlenen amaçlara en kısa yoldan, en az maliyetle ve en etkili şekilde ulaşılabilmesi için bütün eğitim etkinliklerinin (hutbe, vaaz, ders, sohbet vb.) önceden planlanması, bunlara ilişkin hazırlık yapılması şarttır (Doğan & Tosun, 2003: 153). Dolayısıyla yaygın din eğitimi alanında görev yapacak bir ilahiyat mezununun

eğitimi planlama yeterliklerine sahip olması önemlidir. Bu çerçevede onların eğitim etkinliklerinin planlama süreçleri, ilkeleri vb. konusunda bilgi ve beceri sahibi olmaları, gerçekleştirecekleri din eğitimi etkinliklerinin amaçlarını, içeriğini, yöntem-teknik, araç-gereç ve materyallerini, ölçme-değerlendirme süreç ve yöntemlerini bu ilkeler doğrultusunda belirleyebilmeleri önemlidir.

c- Yaygın Din Eğitimini Düzenleme: Yaygın din eğitimini düzenleme aşaması, teorik düzlemde hazırlanan eğitim program ve planlarının uygulamaya konulduğu aşamadır. Diyanet İşleri Başkanlığı bununla ilgili olarak, Kur'an kursları öğretim programları, yaz kursları öğretim programları, hizmet içi eğitim programları vb. gibi programlar geliştirmektedir.[2] Geliştirilen bu programlar yaygın din eğitimcilerinin kişisel özellikleri, öğretim bilgi, beceri ve tutumları ile şekillenmektedir. Eğitim programları, ders kitapları ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın bunları etkili uygulayacak eğitimcilerimiz yoksa veya söz konusu eğitimcilere buna uygun yeterlikler kazandırılamamışsa, gerçekleştirdiğimiz din eğitimi etkinliklerinde sorunlar ve başarısızlıklar ortaya çıkar. Nitekim yapılan araştırmalar ilahiyat mezunlarının bu konularda bir takım sorunlar yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Öcal, 2003: 58; Onay, 2003: 416; Dam, 2003: 425-445; Korkmaz, 2009: 67-70).

İlahiyat Fakültesi mezunlarının bu tür sorunları yaşamamaları için yaygın eğitimini düzenleme yeterliklerine sahip olmaları; eğitim etkinliklerinin çeşitli aşamalarında (giriş-gelişme-sonuç) yapılması gereken iş ve işlemleri bilmeleri, muhatapların etkili bir öğrenme gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan öğretim yöntem-teknik, araç-gereç ve materyallerini kullanabilmeleri, pekiştirme, dönüt-düzeltme verme, özet yapma, vb. işlemleri de sistematik bir şekilde işe koşabilmeleri önemlidir (Alkan & Kurt, 1998: 72; Yılmaz & Sümbül, 2003: 109).

Bilindiği üzere, örgün din eğitimi etkinlikleri genellikle sınıfta gerçekleştirilir. Söz konusu sınıflarda benzer yaş, gelişim özelikleri, eğitim düzeyi vb. açısından benzer özelliklere sahip öğrenciler bulunur. Eğitim ortamında sıralar vardır. Ders saatleri sabittir. Oysa yaygın din eğitimi etkinliklerinin mekanı, öğrenci grubu, zamanı vb. örgün din eğitimine göre daha heterojen ve esnek bir özellik taşır. Etkili bir din eğitimi için yaygın din eğitimcisinin bütün bu unsurları yönetebilecek bilgi ve beceri donanımına sahip olması gerekir. Bu anlamda ilahiyat mezunlarının muhataplarının etkili öğrenmeler gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan yaşantı çevrelerini, bu çevreyle ilişkili olan unsurları düzenle-

2 Detaylı bilgi için bk. (http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi---icerik-egitim-ogretim-programlarimiz-199.aspx) (12.01.2012)

yebilmeleri ve bu süreci etkili bir şekilde yönetebilmeleri gerekir. Bu çerçevede onların; eğitim ortamının fiziki, psikolojik koşullarını, zamanını iyi ayarlayabilmeleri, süreci kesintiye uğratacak durumlara karşı etkili tedbirler alabilmeleri önemlidir (Köylü, 2000: 175; Kurt, 2000: 70).

d- Yaygın Din Eğitimini Değerlendirme: Yaygın din eğitimi sürecinde uygulanmakta olan programların (ders, vaaz, hutbe, sohbet vb.) başarıya ulaşıp ulaşmadığını, gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinin muhataplar üzerinde etkili olup olmadığını anlayabilmek için ölçme değerlendirme, yani kontrol işlemlerine ihtiyaç vardır. Camide gerçekleştirilen bir vaazın, Kur'an kursunda gerçekleştirilen bir dersin öğrenenler üzerinde ne kadar etkili olduğu araştırılmadan, önceden belirlenen amaç ve kazanımların uygun ve ulaşılabilir olup olmadığı, konuların/içeriğin yeterli olup olmadığı, kullanılan strateji, yöntem, tekniklerin, araç-gereç ve materyallerin işe yarayıp yaramadığı bilinemez. Kimlerin neye, nasıl bir eğitime ihtiyaç duydukları tam olarak öğrenilemez. Haliyle cami veya Kur'an kursundaki öğrenenlere okulda olduğu gibi sınavlar yapılamayacaktır. Bu noktada yaygın din eğitimcilerinin hedef kitlenin ve eğitim yapılan mekânın özelliklerine göre çeşitli ölçme-değerlendirme teknikleri (gözlem, mülakat, odak grup görüşmesi vb.) kullanarak vermiş olduğu din eğitimi hizmetinin etkililik derecesini tespit etmeleri gerekir (Kılavuz, 2006: 143; Köylü, 2006: 108). Dolayısıyla bu alanda görev yapacak bir ilahiyat mezununun yaygın din eğitiminde ölçme-değerlendirme süreçleriyle ilgili temel ilkeler, teknik ve araçlar konusunda bilgi ve beceri sahibi olmaları da önemli bir ihtiyaçtır.

e- Dini Danışmanlık ve Rehberlik Yapma: Birçok alanda hızlı bir takım değişimlerin yaşandığı, okullarda verilen eğitim hizmetlerinin yetersiz kaldığı, aile yapısının farklılaştığı, çalışan eşlerin sayısının arttığı, aile içindeki rollerin farklılaştığı, kitle iletişim araçlarının ve medyanın bireyler üzerindeki etkisinin ciddi şekilde hissedildiği günümüz yaşam koşullarında insanların dinle ilgili sorun ve ihtiyaçları da çeşitlenmiştir (Karacoşkun, 2003: 83-104; Aydın, 2011: 4). Dolayısıyla yaygın din eğitimi süreçlerinde de dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu çerçevede din görevlilerinden, camiler, Kur'an kursları, aile irşat büroları, yetiştirme yurtları, ceza evleri, huzur evleri, hastaneler başta olmak üzere pek çok yerde dini danışmanlık ve rehberlik de yapmaları beklenmektedir.

Bütün bu süreçlerde onların, muhataplarının bireysel özelliklerini dikkate alarak, onların kendilerini tanıyıp anlamalarına, sorunlarını çözmelerine, çevreleriyle dengeli ve sağlıklı ilişkiler kurabilmelerine, böylece kendilerini geliştirip

öz denetimli, mutlu, huzurlu, kendi dindarlıklarını inşa eden bir birey olabilmelerine kılavuzluk etmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla yaygın din eğitimi faaliyeti yürütecek olan kişilerin dini danışmanlık ve rehberlik ile ilgili konularda da bilgi ve beceri sahibi olmaları, muhataplarının gelişim özellikleri, yaşadıkları sorunlar, bu sorunları tanımada ve aşmada izlenebilecek yollar, bu süreçte uyulması gereken ilkeler vs. hakkında bilgi ve beceri sahibi olmaları gerekmektedir (Karacoşkun vd., 2003: 100).

f- İletişim ve Halkla İlişkiler: Yaygın din eğitimi faaliyeti temelde bir iletişim sürecidir. Yaygın din eğitimi faaliyetinin başarıya ulaşabilmesi, sağlıklı bir iletişimin gerçekleşebilmesi için bu süreci yönetmekle görevli olan din eğitimcilerinin iletişim becerileri önemlidir. Yapılan araştırmalar bu konuda bir takım sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır (Dam, 2003: 429-433). Bu bağlamda İlahiyat Fakültesi mezunlarının dili açık, anlaşılır ve güzel kullanmaları, ayrıca bunu beden diliyle (jest, mimik vs.) desteklemeleri, halkla sürekli iletişim halinde olmaları, muhatap kitle, öğrenenler, meslektaşlar ve diğer ilgili kişilerle işbirliği yapmaları gerekir. Böylece onlar, muhatapların sorunları, ilgi, ihtiyaçları, beklentileri, sosyal ilişkileri vb. hakkında daha derinlemesine bilgiler elde edebilirler ve yaygın din eğitimi sürecinde bunlardan yararlanarak daha başarılı bir faaliyet ortaya koyabilirler.

g- Mesleki Gelişim: Bugün bilgiler hızlı üretilmekte, yayılmakta aynı zamanda eskitilmektedir. Dolayısıyla hızlı bir değişim, dönüşümün yaşandığı çağımızda, etkili bir din eğitimi hizmeti sunabilmek için sürekli yenilenmek, güncel olmak gerekmektedir (Aydın, 2011: 31). Diğer taraftan eğitim-öğretim alanında, "hayat boyu öğrenme", "öğrenmeyi öğrenme", "öğrenci merkezli öğrenme" vb. anlayışlar öne çıkmakta, sözü edilen anlayışların etkisiyle, örgün ve yaygın din eğitimi programları, öğretim ortamları gözden geçirilerek, eğitim-öğretim süreçleri yeniden yapılandırılmakta, haliyle öğretmen/öğretici rolleri de bu yeni anlayışlara göre farklılaşmaktadır (Özden, 2000: 11). Ayrıca yaygın din eğitimcilerinin muhatap olduğu öğrenci profili de gün geçtikçe daha da bir farklılaşmakta; farklı yaş, eğitim ve sosyo-ekonomik tabana sahip öğrenciler aynı sınıflarda/ortamlarda öğrenim görebilmektedirler. Bu yeni durumda yaygın din eğitimcilerinin sürekli bir arayış ve yenilenme içinde olmaları, değişen şartlara, talep ve ihtiyaçlara kendilerini hazırlamaları, kendilerini sürekli geliştirmeleri önemli bir ihtiyaçtır.

Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda din hizmetleri ve yaygın din eğitimi alanında istihdam edilen ilahiyat mezunlarının sayısında önemli bir artış yaşanmakta, dolayısıyla bu kurumu bitirenler, imamlık-müezzinlik, Kur'an kursu öğreticiliği, vaizlik/vaizelik, din hizmetleri uzmanlığı, eğitim merkezi öğretmenliği, müftülük gibi görevleri yapmaktadırlar. Söz konusu görevleri yapan İlahiyat Fakültesi mezunları mesleğe yönelik bilgi ve becerileri fakülte eğitimleri sırasında kazanamadıklarından dolayı çalışma hayatında bir takım sorunlarla karşılaşmakta, yetersizlik duyguları yaşamakta, hatta bazıları mesleği bırakmak durumunda kalmaktadırlar. Diyanet İşleri Başkanlığı gördüğü eksiklikleri telafi etmek amacıyla ilahiyat mezunu olarak aldığı elemanlarını, yeniden ilahiyat müfredatının bazı alanlarını kapsayan bir eğitimden geçirmektedir. Bu durumun zaman ve kaynak israfı olduğu aşikârdır.

Hal böyle iken, din hizmetleri ve yaygın din eğitimine yönelik yeterlikler alanı İlahiyat Fakülteleriyle ilgili karar alma, program yapma, yürütme süreçlerine katılanlar tarafından yeterince fark edilebilmiş, programlar ve uygulama süreçleri buna göre geliştirilebilmiş değildir. Nasıl ki, örgün din eğitimi alanında görev yapacak öğretmenlerden/eğitimcilerden öğretmenlik mesleğine özgü bir takım yeterliklere sahip olmaları isteniyor, öğretmen yetiştirme programları buna göre düzenleniyorsa, yaygın din eğitimi alanında görev yapacak olan eğitimcilerden de bu alanın gerektirdiği yeterliklere sahip olmaları beklenmeli, dolayısıyla onların yetiştiği İlahiyat Fakültesi programları da istihdam alanlarının gerçekleriyle tutarlılık arz eden yeterlikler doğrultusunda geliştirilmelidir.

Yaygın din eğitimi faaliyeti yürütecek İlahiyat Fakültesi mezunlarının temelde, "alan", "eğitim-öğretim" ve "genel kültür" yeterliklerine sahip olmaları gerektiği söylenebilir. Bu anlamda yukarıda ortaya konmuş olan yeterliklerin tutarlılığı, kapsamı, güçlü ve zayıf yönleri akademik çevrelerce tartışılabilir, çeşitli araştırmalara konu edilebilir. Bunlardan hareketle yeni yeterlikler geliştirilebilir.

Gerek burada ortaya konan yeterlikler gerekse geliştirilecek olan yeterliklerle ilgili olarak, İlahiyat Fakültesi programlarının/programlardaki derslerin ve uygulama süreçlerinin işlevselliği tartışılabilir, programlara yeni dersler (zorunlu-seçmeli) konabilir. Programlara konulacak derslerde bilgi kazandırmanın yanı sıra, beceri kazandırmaya yönelik etkinliklere de ağırlık verilebilir.

İlahiyat Fakültelerinde yaygın din eğitimi alanına özel yan dal programları (vaizlik/vaizelik, din hizmetleri uzmanlığı, dini danışmanlık ve rehberlik, Kur'an kursu öğreticiliği vb.) açılabilir. İlahiyat Fakültelerinin öğrencilerine bu yeterlikleri ne ölçüde kazandırabildiği çeşitli araştırmalara konu edilebilir.

Kaynakça

Akyürek, S. (2005). Kur'an kursu öğreticisinin mesleki yeterlikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 175-192.

Alkan, C. ve Kurt, M. (1998). *Özel öğretim yöntemleri: Disiplinlerin öğretim teknolojisi.* Ankara: Anı Yayınları.

Aşıkoğlu, N. (2003). Din hizmetleri personelinin yetiştirilmesi sorununa öğretim programları açısından yeni bir yaklaşım. *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu,* Kayseri: İBAV Yayınları, 91-102.

Aydın, M. Ş. (1995). Öğretmen yetiştiren kurumlar olarak İlahiyat fakülteleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6) 60-98.

Aydın, M. Ş. (2005). Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülen eğitim hizmetlerini yeniden düşünmek. *Türk Milli Eğitim Sisteminde Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu,* Ankara: Yarınlar İçin Düşünce Platformu Kültür Yayınları, 40-50.

Ayhan, H. (1999). İlahiyat Fakültesi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi,* 255-268.

Başar, H. (1995). *Eğitim denetçisi (rolleri, yeterlikleri, seçilmesi, yetiştirilmesi)* Ankara: PegemA Yayınları.

Bulut M. (1999). Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimi görevi. *Diyanet İlmi Dergi, 35*(4), 113-128.

Bursalıoğlu, Z. (1981). *Eğitim Yöneticisinin Yeterlikleri.* Ankara: Ankara Ü. Eğitim Fak Yayınları.

Cebeci, S. (1996). *Din eğitimi bilimi ve Türkiye'de din eğitimi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Dam H. (2004). Yaygın din eğitimine ilişkin bazı temel sorunlar ve çözüm önerileri. *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılaması ve Geleceği Sempozyumu,* Isparta, 425-445.

Doğan R. ve Tosun c. (2003). *İlköğretim 4. ve 5. sınıflar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretimi.* Ankara: PegemA Yayınları.

http://www.yok.gov.tr/katalog/katalog2011/yok_devlet_2011.pdf (20.12.2011).

Kaymakcan, R. (2003: Yaygın din eğitiminde yöntem. *İslami İlimlerde Usul/Metot Meselesi-I Tartışmalı İlmi Toplantı,* İstanbul**:** İSAV Yayınları, 51-72.

Kılavuz M. A. (2006). Yetişkin din eğitimi programlarının planlanması. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri,* Tartışmalı İlmi Toplantı, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Komisyon, (1998). *İlahiyat fakülteleri öğretmen yetiştirme ve lisans programları,* Ankara: YÖK Yayınları.

Komisyon, (2002). *Öğretmen yeterlilikleri.* Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Korkmaz M. (2009). *Kur'an kursu öğreticilerinin eğitim-öğretim yeterlikleri açısından kendilerini değerlendirmeleri.* Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Korkmaz, M. (2010a). Yaygın din eğitiminde yeterlik ölçeği geliştirme süreci: Kur'an kursu öğreticileri eğitim-öğretim yeterlikleri ölçeği örneği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (28), 239-256.

Korkmaz, M. (2010b). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin fakülteyi tercih nedenleri: Erciyes üniversitesi ilahiyat fakültesi örneği. *Bilimname Dergisi,* 17, 167-204.

Köylü, M.(2000). *Yetişkin din eğitiminin teorik temelleri.* Samsun: Etüt Yayınları.

Köylü M. (2006). Yetişkinlik dönemi eğitimi ve öğretiminin genel özellikleri. *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri,* Tartışmalı İlmi Toplantı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 85-112.

Kurt, İ. (2000). Yetişkin eğitimi. Ankara: Nobel Yayınları.

Miarelet, G. (2001). *Eğitim bilimlerinin gelişimi.* (çev. Izgar H. ve Gürsel), M., Ankara: Nobel Yayınları.

Onay, A. (2004). İlahiyat fakültesi mezunlarının cami eksenli din hizmetlerinde karşılaştıkları sorunlar ve bu alandaki formasyon ihtiyaçları. *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılaması ve Geleceği Sempozyumu,* Isparta, 409-423.

Öcal, M. (1998). İlahiyat fakültelerinde programlar ve bölümleşme. *Yüksek Öğretimde Din bilimleri Öğretimi Sempozyumu,* Samsun: OMÜ İlahiyat Fak.Yayınları.

Öcal, M. (2003). Dünden bugüne din görevlileri ve mesleki yeterlikleri, *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu.* İBAV Yayınları, 45-69.

Özden, Y. (2000). *Öğrenme ve öğretme.* Ankara: PegemA Yayınları.

Özgüven, İ. E.(2002). *Bireyi tanıma teknikleri.* Ankara: PegemA Yayınları.

Öztürk, Ş. (2002). Din hizmetlerinde Diyanet İşleri Başkanlığının görevleri ve sorunları. *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'de Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu,* Adapazarı: Değişim Yayınları, 28-44.

Peker, H. (2009), Dini danışmanlık bağlamında aile danışmanlığı ve rehberliği: Samsun ve Aydın aile irşat ve rehberlik büroları örneği. *Diyanet İşleri Başkanlığı, IV. Din Şurası Bildirileri.*

Tosun, C. (1997). *Yetişkinler din eğitim: Mahiyeti, imkanları ve problemleri, Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu,* Ankara, 222-229.

Tosun C., (2000). Vaazda yöntem. *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar,* İstanbul: MEB Yay. 69-84.

Yaman, A. (2009). Aile büroları: Arka plan, mevcut durum, sorunlar ve öneriler. *Diyanet İşleri Başkanlığı, IV. Din Şurası Bildirileri,* 1-5.

Yılmaz, H. ve Sümbül A. M. (2003). *Öğretimde planlama ve değerlendirme,*. Konya: Çizgi Yayınları.